

УДК 336.711.(477)

Дробязко Анатолій Олександрович

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник

ДННУ «Академія фінансового управління»

Любіч Олександр Олексійович

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу

ДННУ «Академія фінансового управління»

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ МІНФІНУ ЯК РЕГУЛЯТОРА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Зі збільшенням частки державних банків на ринку банківських послуг виникли нові ризики і нові можливості розвитку банківського сегмента фінансового ринку. Банківський сектор України з початку 90-х років розвивався переважно за рахунок приватних інвестицій. Фінансова криза 2008–2009 рр., що мала продовження у 2014–2016 рр., змінила як структуру ринку, так і ризики, котрі треба долати.

Програма очищення банківської системи від неплатоспроможних банків, реалізована Національним банком України (НБУ) у 2014–2016 рр., суттєво змінила структуру ринку банківських послуг. Вивівши з ринку 86 неплатоспроможних банків, здебільшого з національним капіталом, зі 180 банків, що мали ліцензію, встановивши нові вимоги до капіталу, необхідного як для входу на ринок, так і при розрахунку резервів відповідно до вимог Міжнародного стандарту фінансової звітності 9 (МСФЗ 9) [1], НБУ принципово вплинув на розвиток банківського бізнесу. Останній акорд – приватизація "Приватбанку", котра докорінно змінила структуру банківської системи другого рівня. До Міністерства фінансів України (далі – Мінфін) перейшли фінансові інструменти управління фінансовими ринками, яких ніколи не мав НБУ у попередні роки.

Станом на 1 січня 2017 р. банки з державним капіталом контролювали 59,4 % коштів фізичних осіб; 46,3 % коштів юридичних осіб; 52,5 % активів банківської системи; 48,1 % кредитів юридичним особам; 29,2 % кредитів фізичним особам; 76,6 % цінних паперів Уряду; 48,9 % ліквідності (готівка, коррахунки в інших банках та НБУ); 74 % всіх платіжних карток; торгові термінали – 77 %; мережа відділень державних банків – 60 % [2].

Банківський ринок тепер контролюють два регулятори, причому Мінфін справляє на нього прямий вплив. До Мінфіну перейшли основні важелі управління тарифною і процентною політикою на банківському ринку в разі проведення банками з державним капіталом узгоджених дій. Це принципово нова ситуація на ринку, яка потребує переосмислення та нових управлінських рішень. Контролюючи майже 60 % депозитів фізичних осіб, Мінфін має можливість гармонізувати процентні ставки ринків ОВДП з обліковою ставкою НБУ та ринковим депозитними ставками як для фізичних, так і для юридичних осіб. Якщо політика таргетування інфляції, задекларована НБУ, відобразатиметься в динаміці облікової ставки, то процентна ставка українського ринку банківських кредитів може досить швидко наблизитись до показників, що будуть доступні для суб'єктів господарювання. Але є ризик – вільна ліквідність банків, яка міститься в розміщених сертифікатах НБУ, може вплинути на валютний ринок і створити додатковий тиск на курс.

Крім того, сконцентрувавши у своїх руках монополію на ринку карткових продуктів та проведення розрахунків за картками, Мінфін має можливість змінити парадигму тарифної політики роботи з готівкою та безготівковими розрахунками в народному господарстві. Так, нині населенню згідно з чинними тарифами дешевше розраховуватися за комунальні послуги готівкою, тоді як можна змінити тарифи таким чином, що платежі з рахунків будуть дешевшими. Завдяки використанню цього

інструменту держава зможе зробити суттєвий крок у напрямі збільшення безготівкових розрахунків і таким чином позитивно вплинути на структуру грошової маси, що перебуває в обігу. Останнє завдання завжди була поза можливостями розв'язання НБУ.

Є ще один позитивний момент приватизації "Приватбанку" – те, що з ринку пішов один із найбільших гравців, що мав досвід у використанні "гойдалок" обмінного курсу гривні. Тому динаміка валютного курсу в цьому сенсі стає більш прогнозованою. Гравців, котрі можуть зважитись на проведення спекулятивних операцій, можна знайти хіба що серед російських банків.

Практика виведення банків із ринку показала, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) не є ефективним розпорядником активів банків, які підлягають ліквідаційній процедурі. На сьогодні відбувається не тільки очищення банківської системи від неплатоспроможних банків, а й очищення позичальників банків від своїх зобов'язань. За слабкої судової гілкою влади ФГВФО виступає не справедливим рефері, котрий захищає інтереси кредиторів банківської системи, а інструментом перерозподілу активів, що були в кредитних заставах банків. Політика НБУ з «очищення» банківської системи у 2016 р. мала всі ознаки невдалої інституційної спроможності. З 435 млрд грн активів, наявних у розпорядженні ФГВФО від банків, що перейшли під його управління, за 2016 р. отримано доходів за процентами від діючих кредитів – 3,2 млрд грн, продано активів на 3,1 млрд, від оренди майна одержано 0,1 млрд грн. Ще на 3,3 млрд грн банки сплатили внесків у Фонд [3]. Цих коштів майже не вистачає на обслуговування процентів за кредитами, отриманими від Мінфіну та НБУ, на виплату страхових депозитів фізичним особам та утримання персоналу ФГВФО. Проблематичним навіть є повернення кредитів, що надавав НБУ на рефінансування банків у попередні роки. За відсутності банківського

кредитування розпродаж активів за найпрозорішими схемами стикається з відсутністю платоспроможного попиту на активи.

Банківська система за 2016 р. показала рекордні 160 млрд. грн. збитків. Після того як з ринку пішли 86 банків, ще 35 банків показали збитки за результатами роботи за 2016 р., з яких 135 млрд грн збитків «Приватбанку» – це плата за непрацююче антимонопольне законодавство і неналежну якість банківського нагляду. Ще вісім найбільш збиткових банків – іноземні, з них шість – російські. Це плата банківської системи за дефолтами позичальників із Криму та Донбасу. Банківський бізнес на сьогодні зазнає збитків як унаслідок звуження ринку, так і через дефолти позичальників та втрату багатих клієнтів, котрі шукають інші ніші для своїх капіталів.

В економіці ВВП за 2016 р. зріс на 1,5–1,8 %. Це зростання відбулося на тлі скорочення кредитування банками. Так, кредитний портфель фізичних осіб за 2016 р. зменшився на 3,0 млрд грн та 660 млн дол. США, а кредитний портфель юридичних осіб при збільшенні на 75 млрд у гривні скоротився у валюті на 4,2 млрд дол. США. Відбулася дедоларизація кредитного портфелю на тлі скорочення кредитування. Це не нормальне економічне явище, яке потребує додаткового дослідження. Таким чином, спостерігається небезпечна тенденція збільшення частки тіньового грошового обігу та втрати банківською системою контролю над грошовими потоками, що, відповідно, зменшує податкову базу для формування бюджету.

Для подолання кризи необхідні ініціативи регулятора, спрямовані на інституційний розвиток банківської системи. Це стосується створення Фонду, котрий би очистив хоча б державні банки від негативно класифікованих активів, обсяг яких навіть за офіційною статистикою перевищує 30 %.

Банківська система протягом року мала ліквідний ресурс для кредитування, але вклала гроші в цінні папери Уряду та депозитні сертифікати НБУ. Так, на цих сертифікатах (безризикове кредитування регулятора) протягом року обліковувалося від 50 млрд до 70 млрд грн. ресурсів. Переважно банки з іноземним капіталом вирішили кредитувати НБУ, а не реальний сектор. Потрібні рішучі кроки з боку регулятора щодо захисту прав кредиторів та розвитку інституційної складової цього захисту (наприклад, повноцінна робота Єдиного реєстру позичальників, як у країнах ЄС).

Давно назріла необхідність створення Єдиного реєстру великих позичальників (під егідою НБУ) як інструменту нагляду. В його рамках слід створити запобіжники, щоб ті, хто не розрахувався за своїми попередніми боргами, завтра не виступили в ролі нових інвесторів. Сукупність державних банків дає змогу переорієнтувати кожний із них у свою нішу – один має орієнтуватися на інвестиційну діяльність, другий – на програми підтримки експортерів, державної підтримки малого та середнього бізнесу за програмами та соціальними програмами Уряду тощо. Не є нормальною ситуація, коли чотири найбільші банки з державним капіталом конкурують між собою як універсальні банківські установи. Для всіх банків необхідно зміцнити якість корпоративного управління, зробити наглядові органи незалежними від політичного впливу, а звітність банків - більш прозорою.

Література

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 (МСФЗ 9) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_016.
2. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article>.
3. Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/pres-relizy>.